

УДК 159.923.2:343.8

DOI 10.32755/sjeducation.2025.02.159

РОЛЬ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРОБАЦІЇ В ЙОГО ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сіренко Крістіна Юрївна,

кандидатка економічних наук, доцентка,
в.о. завідувачки кафедри підвищення
кваліфікації працівників пробації,

*Інститут професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: user.ks563@gmail.com)*

ORCID ID: 0000-0003-2705-0924

Scopus ID: 5720-8026-437;

Дженджеро Оксана Леонідівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації,

*Інститут професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: odzhen@gmail.com)*

ORCID ID: 0000-0002-9448-9999;

Баракhta Володимир Володимирович,

старший викладач кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України,

*Інститут професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: v.barakhta77@gmail.com)*

ORCID ID: 0000-0003-2627-8839

У статті досліджується значення гуманістичної спрямованості особистості працівника пробації в контексті його професійної діяльності. Актуальність теми зумовлена сучасними викликами у сфері пробації, що потребують формування ефективного соціально-правового середовища, орієнтованого на підтримку процесів реабілітації та ресоціалізації осіб, які вчинили правопорушення.

Автори акцентують увагу на необхідності інтеграції гуманістичних цінностей у професійну культуру працівника пробації, що сприяє не лише підвищенню ефективності службової діяльності, а й встановленню довірчих

стосунків із піднаглядними особами. У процесі дослідження були використані методи спостереження та аналізу професійної діяльності працівників пробачії, що дало змогу ідентифікувати ключові особистісні якості, які позитивно впливають на результативність роботи. До таких якостей віднесено високий рівень емпатії, толерантності, рефлексивності, розвинені комунікативні навички, а також здатність до конструктивного між-особистісного спілкування.

Визначено, що наявність зазначених гуманістичних рис у працівника пробачії сприяє успішній реабілітації клієнтів служби пробачії, зниженню ризику рецидиву та формуванню позитивних змін у їхній поведінці. Практична цінність дослідження полягає у формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх працівників пробачії.

Зокрема, пропонується посилити гуманістичний компонент у системі їх навчання шляхом впровадження тренінгів особистісного розвитку, психологічної підтримки та практико-орієнтованих форм навчання, що сприятимуть формуванню необхідного рівня професійної компетентності.

Формування гуманістичної спрямованості у працівників пробачії є не просто бажаною рисою, а професійною необхідністю, яка суттєво підвищує ефективність та легітимність діяльності інституту пробачії в системі кримінальної юстиції.

Ключові слова: гуманістична спрямованість, пробачія, професійна діяльність, емпатія, толерантність, повага до гідності правопорушників.

THE ROLE OF THE HUMANISTIC ORIENTATION OF THE PERSONALITY OF A PROBATION OFFICER IN HIS PROFESSIONAL ACTIVITY

Sirenko Kristina,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Acting Head of the Department of Advanced

Training of Probation Officers,

Institute of Professional Development,

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,

e-mail: user.ks563@gmail.com)

ORCID ID: 0000-0003-2705-0924

Scopus ID: 5720-8026-437;

Dzhendzhero Oksana,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Institute of Professional Development,

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,

e-mail: odzhen@gmail.com)

ORCID ID: 0000-0002-9448-9999;

Barakhtha Volodymyr,

Senior Lecturer Department of Formation and Development of
Professional Competency of the Personnel of the State Criminal and
Executive Service of Ukraine, *Institute of Professional Development,
Penitentiary Academy of Ukraine,
(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,
e-mail: v.barakhtha77@gmail.com)
ORCID ID: 0000-0003-2627-8839*

The article explores the significance of the humanistic orientation of a probation officer's personality in the context of their professional activity. The relevance of the topic is determined by contemporary challenges in the probation field, which require the creation of an effective socio-legal environment aimed at supporting the processes of rehabilitation and reintegration of offenders. The authors emphasize the necessity of integrating humanistic values into the professional culture of probation officers, which not only enhances the effectiveness of their service but also fosters the establishment of trusting relationships with clients under supervision.

The research employed methods of observation and analysis of probation officers' professional activities, allowing for the identification of key personal qualities that positively influence work performance. These qualities include a high level of empathy, tolerance, reflexivity, well-developed communication skills, and the ability to engage in constructive interpersonal interaction. It is established that the presence of these humanistic traits in probation officers contributes to the successful rehabilitation of clients, reduces the risk of recidivism, and promotes positive behavioral changes.

The practical value of the study lies in the formulation of recommendations for improving the professional training of future probation officers. In particular, it is proposed to strengthen the humanistic component within their educational system by implementing personal development training, psychological support programs, and practice-oriented learning formats that contribute to the formation of the necessary level of professional competence.

The development of a humanistic orientation in probation officers is not merely a desirable trait, but a professional necessity that significantly enhances the effectiveness and legitimacy of the probation institution within the criminal justice system.

Key words: *humanistic orientation, probation, professional activity, empathy, tolerance, respect for the dignity of offenders.*

Постановка проблеми. Провідною метою сучасної європейської освіти є підготовка фахівців, здатних творчо працювати та відповідати вимогам гуманістично спрямованої особистості. Гуманістична спрямованість особистості працівника пробації є ключовим фактором ефективності його роботи,

оскільки саме завдяки гуманістичним якостям можливе встановлення довірливих стосунків із піднаглядними особами, їх мотивація до змін та успішна соціалізація. В умовах реформування системи пробації в Україні актуальним є питання професійного становлення фахівців цієї сфери, їхньої психологічної готовності до виконання завдань ресоціалізації [1]. Недостатність уваги до розвитку гуманістичних якостей у працівників пробації може призвести до низької ефективності реабілітаційних заходів, посилення соціальної ізоляції піднаглядних осіб та зростання рецидивної злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гуманістичного підходу в пробації не є висвітленою, проте в дослідженнях з психології, педагогіки та кримінології такий підхід знайшов відображення в працях, які стосуються сфери соціальної роботи. Вважаємо цінними ці дослідження і для сфери пробації, тому в статті спиратимемось на них.

Дослідження Г. Олпорта (1961), К. Роджерса (1959) та А. Маслоу (1968) підкреслюють роль гуманістичних якостей у професійній діяльності спеціалістів згаданої галузі. Так, К. Роджерс описав повністю актуалізовану людську істоту, основними характеристиками якої є відкритість власному досвіду, безумовне самоприйняття, гармонійні стосунки з іншими людьми, здатність до творчої адаптації і унікальної поведінки [2, с. 318].

Дослідженням поняття «гуманістична особистість» займалися О. Асмолов, Г. Балл, Н. Безлюдна, Л. Божович, Ф. Василюк, І. Зязюн, В. Скрипник, В. Слободчиков, С. Смирнов, К. Роджерс та ін.

У сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні напрями досліджень науковців феномена «гуманістична спрямованість» особистості: Н. Чепелева, Т. Данилова вважають гуманістичну спрямованість динамічним особистісним утворенням, у змісті якого домінують не лише пізнавальні, але й емпатійні та альтруїстичні мотиви, готовність до співробітництва, збалансована система ціннісних орієнтацій та високий рівень здатності до самопізнання; Е. Помиткін, О. Лисенко, Н. Нерух – сукупністю особистісно-ціннісних якостей людини; Г. Балл, І. Бех розглядають у контексті роз-

виту ціннісно-мотиваційної сфери особистості, а В. Семиченко, А. Сущенко, Т. Титаренко вважають готовністю особистості до встановлення відповідних стосунків з оточенням [3, с. 57].

В українських дослідженнях ХХІ століття значна увага приділяється ролі гуманістичних якостей у професійній діяльності фахівців. Так, психологи С. Д. Максименко та Л. М. Карамушка розглядають емпатію як одну з ключових компетентностей сучасного працівника, що сприяє встановленню довіри та ефективному розв'язанню конфліктних ситуацій. О. В. Петрунко аналізує роль рефлексивних умінь у підготовці фахівців соціальної сфери та їхній вплив на професійну адаптацію, а Г. С. Костюк значну увагу приділяє толерантності в структурі гуманістичної спрямованості особистості.

Мета статті – дослідити значення гуманістичної спрямованості особистості працівника пробації в його професійній діяльності, визначити основні гуманістичні якості, що впливають на ефективність роботи, та обґрунтувати необхідність їхнього розвитку в системі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Одним із принципів запровадження Державної національної програми «Освіта» (Україна – ХХІ ст.) є гуманізація освіти, яка ґрунтується на визначенні людини як найвищої цінності, а отже, пріоритетом є розвиток умінь та здібностей, задоволення різноманітних професійних потреб та інтересів особистості [4, с. 41].

Ще в античні часи проблема гуманізації особистості цікавила видатних філософів. Погляди Сократа ґрунтувалися на вченні про добро й добродійність, на усвідомленні, що джерелом морального вдосконалення особистості є знання. В основі роздумів Аристотеля про гуманність — визнання незаперечної цінності особистості та необхідності розвитку її духовної сутності. У період Відродження особливого значення набули гуманістичні ідеї Т. Кампанелли, який розглядав людину як найвищу цінність, наділену необмеженим потенціалом. За часів Просвітництва Г. Сковорода стверджував, що справжня природа людини розкривається через її гуманістичне ставлення до суспільства та ближнього [3, с. 45].

Юрій Дрогобич, Павло Русин, Станіслав Оріховський-Роксолан, які вважаються найвизначнішими гуманістами XV – першої половини XVI ст., критично ставились до догм християнства, звертались до реального життя людини, проголошували силу розуму, надаючи перевагу особистості й таким чеснотам, як розум, відвага, мужність, і вважаючи, що людина повинна мати право на повноцінне життя, на свободу совісті, слова, віри [5, с. 128].

Видатний педагог Василь Сухомлинський стверджував, що всі наші моральні принципи, насамперед співчутливе й дбайливе ставлення людини до людини, має виявлятися в конкретних діях. Найпрекраснішою й найщасливішою є та людина, що присвятила своє життя боротьбі за щастя інших. Творення добра для людей має стати звичайною нормою поведінки, перетворитися на звичку [6, с. 21–31].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань гуманістичної спрямованості особистості дає підстави для виділення найбільш значущих її складників, а саме: емпатія, толерантність, автентичність, повага до особистості, уважність, щирість та соціальна відповідальність [7].

1. Емпатія – здатність розуміти емоційний стан піднаглядних осіб, що сприяє встановленню довірливих взаємин. Переживання емпатичних реакцій – це ідентифікація себе з почуттями іншої людини і співчуття їй. Емпатія виявляється у визначенні емоцій, чуйності, розумінні і демонстрації емпатійних реакцій об'єкту. Д. Гоулман зазначав, що емпатія є базовою складовою емоційного інтелекту, яка сприяє особистісному зростанню та ефективності професійної діяльності. У своїй праці «Емоційний інтелект» американський психолог звертає увагу на те, що завдяки емоційному інтелекту людина здатна ідентифікувати та називати емоційні стани, розуміти взаємозв'язок між емоційними станами, а саме: контролювати емоції та входити в емоційні стани, що сприяють досягненню успіху; розуміти емоції інших людей, проявляти співпереживання та здатність підтримувати гармонійні стосунки з оточенням, що сприяє самоефективності особистості в соціумі

і відкриває для неї широкі можливості для самореалізації та розкриття свого потенціалу [7].

2. Толерантність – прийняття різних точок зору, що є необхідним під час роботи з людьми, які мають кримінальний досвід. Високий рівень толерантності у працівників пробації зменшує рівень конфліктності в їхній роботі.

3. Автентичність – відкритість та щирість у взаємодії, що формує довіру у клієнтів. Працівники пробації з високою автентичністю краще реалізують ресоціалізаційні програми.

4. Повага до особистості, уважність і чуйність – визнання унікальності кожної людини та підтримка її права на зміну, емоційна доступність, яка дає суб'єкту пробації відчуття прийнятості.

5. Позитивне ставлення – орієнтація на сильні сторони суб'єкта пробації, віра в його здатність змінюватись на краще.

6. Соціальна відповідальність – усвідомлення значення власної діяльності для суспільства.

Як і соціальні працівники, психологи, педагоги, працівники органів пробації повинні мати так званий «талант спілкування». Зокрема, Н. Бачманова та Н. Стафуріна виокремлюють такі складові «таланту спілкування»:

- здібності до повного та правильного сприйняття об'єкта, спостережливості, швидка орієнтація в ситуації;

- розуміння внутрішніх властивостей та особистостей об'єкта, проникнення в його внутрішній світ, психологічна інтуїція, які засновані на глибокій загальній ерудиції та гуманістичній спрямованості;

- здатність до співпереживання, емпатія, доброта, повага до людини, готовність допомогти;

- здатність до самоаналізу, інтерес до власної особистості й особистості інших людей;

- здатність управляти самим собою та процесом спілкування, вміння бути уважним, тактовним, вміння слухати, встановлювати контакт, викликати довіру, мати почуття гумору [8, с. 130].

Гуманістична спрямованість особистості працівника органу пробації є показником належного рівня професійної куль-

тури та важливою складовою його компетентностей, що впливає на ефективність діяльності.

Формування й інтеграцію в процеси роботи гуманістичної спрямованості особистості працівників пробації пропонуємо здійснювати поетапно. Розглянемо детально кожний.

Перший етап – це усвідомлення власної гуманістичної позиції. Професійна ідентичність охоплює не тільки розуміння власних професійних обов'язків, соціальної ролі, а й дотримання певних цінностей, норм та етичних стандартів у діяльності представників професії. Працівники органу пробації повинні мати чітке розуміння важливості гуманістичного підходу, адже саме такий підхід сприяє дотриманню загальнолюдських норм, уважному ставленню до прав і гідності осіб та якісному виконанню професійних обов'язків. Тут має бути поєднана внутрішня мотивація (бажання розуміти і допомагати в ресоціалізації правопорушників, сприяння ефективній реабілітації, нетравматичній та екологічній адаптації в соціумі) і зовнішня мотивація (прагнення успішно виконати власні зобов'язання задля подальшого професійного розвитку та кар'єрного зростання).

Для практичної реалізації цього етапу для працівників органу пробації варто проводити тренінги й семінари для кращої обізнаності з принципами гуманізму, зокрема розвитку таких якостей, як емпатія, толерантність, співпереживання, вміння слухати співрозмовника, здатність і готовність працювати спільно, соціальна інтуїція, саморефлексія, уважність та аутентичність. Такі заходи сприятимуть поширенню інформації про важливість комунікативної компетенції, яка ґрунтується на гуманістичних засадах [9, с. 133].

Також подібні тренінги й семінари можуть стати майданчиком для отримання досвіду роботи з правопорушниками, що допоможе адаптувати теоретичні знання до реальних ситуацій і застосовувати гуманістичні принципи на практиці [10, с. 121].

Наступний етап формування гуманістичної спрямованості особистості працівників органу пробації – це інтеграція гуманістичних цінностей у професійну діяльність.

Формування гуманістичної спрямованості є комплексним і багатогранним процесом, який поєднує теоретичну підготовку, практичний досвід, емоційне зростання та соціальну відповідальність.

Для впровадження гуманістичних цінностей у робочі процеси і взаємодію з людьми потрібні розроблені стандарти взаємодії з правопорушниками на принципах справедливості, толерантності та емпатії. Ці стандарти мають базуватися на повазі до гідності кожної людини, зокрема у випадках скоєння правопорушення, та сприяти ресоціалізації замість покарання заради покарання. Важливо також забезпечити навчання працівників, які контактують з правопорушниками, навичок правильної комунікації, розвивати емоційний інтелект та здатність до співпереживання. Такий підхід дозволяє не лише зменшити рівень конфліктності у взаємодії, але й створює умови для створення довіри та більш ефективного повернення людини до суспільства. Окрім того, необхідно впровадити механізми регулярного моніторингу та оцінювання ефективності чинних стандартів, аби своєчасно виявляти проблемні аспекти, вдосконалювати практики взаємодії та забезпечувати постійне підвищення якості гуманістичного підходу в системі ДКВС.

Етап оцінки ефективності гуманістичної спрямованості в роботі працівників органу пробації є ключовим для забезпечення сталості й результативності впроваджених підходів. На цьому етапі здійснюється аналіз того, наскільки поведінка пробаційників відповідає задекларованим принципам справедливості, толерантності, емпатії та поваги до гідності правопорушників. Оцінка може охоплювати такі методи: анкетування, самооцінювання працівників, спостереження за їхньою роботою, аналіз скарг та звернень, а також вивчення динаміки змін у поведінці піднаглядних. Наприклад, анкетування є ефективним інструментом для збору кількісних та якісних даних, що дозволяє забезпечити анонімність респондентів і зібрати інформацію від великої кількості учасників за короткий період часу.

Важливим аспектом є залучення незалежних експертів або громадських організацій до процесу оцінювання, що підвищує об'єктивність результатів. Отримані дані дозволяють не лише виявити сильні сторони та проблемні зони в роботі працівни-

ків органу пробації, а й коригувати їх навчання, покращувати стандарти взаємодії та розвивати культуру професійної гуманістичної комунікації в системі пробації.

Висновки. Гуманістична спрямованість особистості працівника пробації є важливою складовою ефективності його професійної діяльності, адже акумулює просоціальні мотиви, альтруїстичні установки, гуманістичні переконання, які визначають стиль взаємодії із суб'єктами пробації на засадах морально-етичної культури. Теоретичний аналіз досліджень гуманістичної спрямованості особистості засвідчив, що в її структурі домінують такі компоненти: когнітивний (знання та уявлення особистості про гуманізм, гуманність, гуманістичну спрямованість); мотиваційний (просоціальна мотивація, прагнення до самовдосконалення); діяльнісний (діалогічність, готовність до співпраці, схильність особистості до активної гуманістичної діяльності, свідомий вибір поведінки та дій відповідно до загальних моральних цінностей та ідеалів суспільства); емоційно-ціннісний (домінування альтруїстичних, емпатійних установок у роботі з людьми, відкритість, чуйність, милосердність, толерантність, людяність, рефлексія).

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення методичних рекомендацій щодо розвитку гуманістичної спрямованості як пробаціонерів-практиків, так і психологів, соціальних педагогів, які проходять первинну професійну підготовку для подальшої роботи в установах пробації.

Список використаних джерел

1. Сіренко К. Ю., Дженджеро О. Л., Дудка Н. О. Професійна підготовка фахівців пробації з урахуванням європейського досвіду. *Professional training of future specialists amidst modern realities : scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2025. Vol. 2. P. 434–445.

2. Шанскова Т. І. Гуманістична спрямованість особистості як складова професійної компетентності керівника закладу соціальної сфери. *«Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXIV Каришшинські читання)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава, 2017. С. 317–320.

3. Бочаріна Н. О. Психологічні особливості формування гуманістичної спрямованості майбутнього соціального педагога : дис. ...

канд. психол. наук : 19.00.07 ; Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 260.

4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.

5. Халамендик В. Б. Історія розвитку української філософської думки: культурно-освітні аспекти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 38. С. 126–138.

6. Кравцов В. О. Вимоги до професійної культури вчителя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 1. С. 21–31.

7. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Психологічний часопис* : збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка. 2019. Т. 5. Вип. 7. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/630/380>.

8. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 264 с.

9. Кухар Т. Дослідження взаємозв'язку конфліктності та емпатії майбутніх фахівців ДКВС України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. Чернігів : Академія ДПтС, 2022. № 2 (9). С. 130–139.

10. Кухар Т. Соціальний інтелект у структурі інтелектуальних здібностей майбутніх працівників пенітенціарної служби. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. Чернігів : Академія ДПтС, 2022. № 1 (8). С. 119–130.

References

1. Sirenko, K. Yu., Dzhendzhero, O. L. and Dudka, N. O. (2025), "Professional training of probation specialists taking into account European experience", *Professional training of future specialists amidst modern realities* : scientific monograph, Baltija Publishing, Riga, Latvia, Vol. 2, pp. 434–445.

2. Shanskova, T. I. (2017), "Humanistic orientation of personality as a component of professional competence of the head of a social sphere institution", *Methodology of Teaching Natural Sciences in Secondary and Higher School (XXIV Karyshyn Readings)* : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, Poltava, pp. 317–320.

3. Bocharina, N. O. (2012), Psychological peculiarities of the formation of humanistic orientation in future social educators : PhD thesis, Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University of Pereiaslav-Khmelnyskyi, Pereiaslav-Khmelnyskyi.

4. Ministry of Education of Ukraine (1994), State National Program "Education" (Ukraine of the 21st century), Raiduha, Kyiv.

5. Khamendyk, V. B. (2009), "History of development of Ukrainian philosophical thought: cultural and educational aspects", *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*, Iss. 38, pp. 126–138.

6. Kravtsov, V.O. (2004), "Requirements for teacher's professional culture in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynskyi", *Pedagogy and Psychology*, No. 1, pp. 21–31.

7. Burkalov, N. I. (2019), "Psychological features of emotional intelligence", *Psychological Journal*, Vol. 5, Iss. 7, available at: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/630/380> (accessed 14 April 2025).

8. Lysianska, T. M. (2012), *Pedagogical Psychology: textbook*, Karavela, Kyiv.

9. Kukhar, T. (2022), "Study of the relationship between conflict and empathy among future specialists of the State Criminal and Executive Service of Ukraine", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioural Sciences*, No. 2 (9), Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, pp. 130–139.

10. Kukhar, T. (2022), "Social intelligence in the structure of intellectual abilities of future penitentiary service workers", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioural Sciences*, No. 1 (8), Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, pp. 119–130.